

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «БАНКРУТСТВО»: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАСЛІДКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE CONCEPT OF "BANKRUPTCY": CAUSES, AND CONSEQUENCES FOR THE ENTERPRISE

УДК 338

Рудика В.І.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту

Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Великий Ю.М.

к.е.н., професор, професор кафедри фінансів і кредиту

Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Зьома О.Д.

студентка

Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті досліджено проблему багатоваріантності визначень поняття «банкрутство». Запропоновано авторське тлумачення поняття «банкрутство». Визначено основні причини його виникнення, наслідки для окремих підприємств. Розглянуто стадії розвитку кризи та шляхи нівелювання негативного впливу явища банкрутства на діяльність суб'єктів господарювання.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, причини банкрутства, криза, наслідки банкрутства, боржник.

В статье исследована проблема многовариантности определений понятия «банкротство». Предложено авторское толкование понятия «банкротство». Определены основные причины его возникновения, последствия для отдельных предприятий. Рассмотрены стадии

развития кризиса и пути нивелирования негативного влияния явления банкротства на деятельность субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: банкротство, несостоятельность, причины банкротства, кризис, последствия банкротства, должник.

The article studies the problem of multiple definitions of the term "bankruptcy". The author's interpretation of the concept of "bankruptcy" is proposed. Identified the main reasons for its occurrence, the consequences for individual companies. Considered development stages of the crisis and ways of levelling the negative impact of the phenomenon of bankruptcy on the activities of economic entities.

Key words: bankruptcy, insolvency, causes of bankruptcy, crisis, consequences of bankruptcy, debtor.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах господарювання України з таким явищем, як «банкрутство», може зіткнутися кожне підприємство. Прямим шляхом до банкрутства є нестійкий фінансовий стан підприємств і неплатоспроможність, а наявні економічні проблеми державного рівня тільки посилюють ці складності. Можна стверджувати, що здебільшого у банкрутстві винні некомпетентні менеджери, адже у багатьох із них просто відсутні досвід і знання антикризового управління, тому основним джерелом забезпечення успіху в послабленні і вільному подоланні кризи стає не багатство природних ресурсів, не дешева робоча сила і навіть не фінанси, а сукупність знань, їх конкурентне використання й наукові інновації, якими володіє підприємство, – інтелектуальний капітал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання банкрутства підприємства досліджували такі відомі вчені, як Є.М. Андрущак, І.О. Бланк, Р.Брелі, О.Я. Базилінська, Н.А. Голощапов, С. Майерс, Р.С. Сайфулін, О.О. Терещенко та ін. Проблематику формування та розвитку системи запобігання банкрутству підприємств розкривають у своїх працях такі вітчизняні та іноземні науковці, як Е. Альтман, І. Бланк, О. Бондар, І. Булеєв, В. Василенко, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Череп, А. Грязнова, Г. Іванова, Т. Клебанова, Г. Крамаренко, Л. Лігоненко, Є. Мних, О. Мозенков, Й. Петрович, А. Поддєрьогін, С. Покропивний, В. Семиноженко, О. Слісаренко, В. Соколенко, О. Тарасенко, О. Терещенко, Р. Фатхутдінов, А. Чернявський, А. Штангрет та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є вдосконалення змісту поняття «банкрутство»,

визначення основних передумов виникнення банкрутства та його наслідків, а також напрямів зменшення негативного впливу явища банкрутства на діяльність суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У будь-якій організації існує вірогідність появи кризи, яка зумовлюється не тільки помилками в стратегії управління, недостатньою увагою до проблем розвитку або поразкою в конкурентній боротьбі, а й такими об'єктивними чинниками, як коливання ринкової кон'юнктури, періодична модернізація технології, зміна в організації виробництва, зміна персоналу або зовнішніх економічних умов, а нерідко й політичними обставинами. Критичним варіантом кризових явищ на підприємстві є банкрутство.

У науковій економічній та правничій літературі існує багато тлумачень терміна «банкрутство». Цей термін уживається у багатьох суспільно-політичних і природничих науках, кожна з яких дає йому своє тлумачення (нині особливо часто цим терміном оперують політологи). Причиною існування великої кількості визначень цього поняття є його багатогранність, неоднозначність у проявах і часто несподіваність наслідків. Донині тривають теоретичні обґрунтування цього феномена. У зв'язку із цим доцільно розглянути найтипівіші визначення поняття «банкрутство», які є в наукових публікаціях.

Поняття «банкрутство» походить від двох італійських слів: *banco* – «лавка» і *rotto* – «зламаний». Поєднання цих двох слів нагадує звичай ламати або хоча б перекидати лавку, на якій сидів за своїм столиком ринковий міняйло, який став неспроможним.

Вивчення літературних джерел показало, що банкрутство історично розглядалося як міра юридичної, фінансової і навіть фізичної відповідальності неплатоспроможного боржника. Критерієм оцінки стану банкрутства боржника була наявність неповерненого боргу. Управлінський процес банкрутством був спрямований на те, щоб змусити боржника повернути борг, а якщо це неможливо – жорстоко покарати його для одержання морального задоволення кредиторів. Розгляд та вивчення причин виникнення стану банкрутства були підпорядковані одній меті – визначенню міри відповідальності й міри покарання боржника.

Підходи до трактування поняття «банкрутство»

деяких учених та дослідників проаналізуємо на основі табл. 1.

Передусім слід підкреслити, що українське законодавство пов'язує сутність банкрутства підприємства з його неплатоспроможністю, подолати яку можливо тільки шляхом ліквідаційної процедури. Визначення, наведене в законодавстві, є найбільш правильним серед перелічених. Незважаючи на те що більшість дослідників пов'язує банкрутство з юридично визнаною неплатоспроможністю підприємства, не всі погоджуються із твердженням щодо необхідності проведення єдино можливої ліквідаційної процедури, а тому неправильно встановлюють значення банкрутства

Таблиця 1

Трактування поняття «банкрутство» різними науковцями

Автор	Поняття «банкрутство»	Ключові слова
Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»	Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [6].	Неспроможність боржника відновити свою платоспроможність
О.О. Терещенко	Банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [13].	Неспроможність задовольнити вимоги кредиторів і виконати зобов'язання перед бюджетом
Бланк І.О.	Банкрутством є встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом [3].	Фінансова неспроможність підприємства
О.Л. Пластун	Банкрутство – це підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливило нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним [11].	Підсумковий результат глибокої фінансової кризи
Н.А. Голощанов	Банкрутство підприємства – неспроможність боржника платити за своїми зобов'язаннями, повернути борги у зв'язку з відсутністю у нього грошових коштів для сплати [5].	Неспроможність боржника платити за своїми зобов'язаннями
О.Я. Базилінська	Банкрутство – це неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом [2].	Неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями
Є.М. Адрущак	Банкрутство – це визнане судовими органами незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі [1].	Незадовільне господарське становище
Р. Брелі та С. Майерс	Банкрутство – це ринковий спосіб покарання компанії за масштабні помилки в менеджменті. Банкрутство пов'язано з реалізацією катастрофічних ризиків, що виникли в процесі її невдалої фінансово-господарської діяльності [4].	Ринковий спосіб покарання компанії за масштабні помилки в менеджменті.
А.С. Яблонська	Банкрутство – це з юридичних підстав ліквідація підприємства, яка виявляється у неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [16].	Юридична підстава ліквідації підприємства
Г. Ляшенко	Банкрутство в умовах ринкової економіки є наслідком незадовільного управління підприємством, нехтування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, а тому його правомірно розглядати як плату за економічну свободу у виборі напряму господарської діяльності, ринків збуту, у ціноутворенні, найманні робочої сили [10].	Наслідок незадовільного управління підприємством
Авторське трактування	Банкрутство – абсолютна неплатоспроможність боржника, що є наслідком глибокої фінансової кризи, внаслідок якої підприємство не може задовольнити пред'явлені йому кредиторами вимоги.	

і не надають шансів продовження діяльності для тих підприємств, які насправді мають можливість подолати фінансову кризу.

Доцільно запропонувати ще одне власне визначення банкрутства: це процес признання внаслідок аналізу фінансової діяльності стану нездатності підприємства продовжувати спроби виходу з фінансової кризи, що супроводжується рішенням судових органів про необхідність здійснення ліквідаційної процедури підприємства.

Основними проблемами, які виникають в економіці під час процесу банкрутства підприємств, є: скорочення попиту на продукцію виробників, зниження обсягів виробництва, зростання заборгованості постачальникам, державному бюджету та банкам, затримки з виплатою заробітної плати працівниками, непрогнозована зміна економічного середовища загалом. Усе це призводить до втрати традиційних ринків збуту власної продукції, соціально-економічної нестабільності, постійних змін правового поля, зміни системи політичного устрою та структури економіки загалом.

Такий стан справ пов'язаний не лише зі світовою кризою, що охопила й Україну. Розвитку економічної кризи та банкрутству підприємств може сприяти низка факторів, як зовнішніх (рівень інфляції, нестабільність податкового законодавства, фінансового та валютного ринків, посилення конкуренції в галузі, дефіцит кредитних ресурсів тощо), так і внутрішніх (утрата споживачів готової продукції, неритмічність виробництва, збільшення собівартості та зниження продуктивності праці, зменшення інвестицій в оновлення, модернізацію та інноваційні дослідження тощо). У цілому всі ці фактори створюють складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків.

Загалом погоджуючись з авторами [9] і доповнюючи їх, зазначимо, що в результаті дії окреслених факторів у сучасній вітчизняній економіці

створюються відповідні економічні передумови банкрутства підприємств (рис. 1).

Зрозуміло, що причини різнитимуться залежно від країни, регіону, галузі діяльності підприємства, його величини, форми власності та організаційно-правового статусу тощо, тому доцільно розглянути нові причини банкрутства підприємства, які виникають унаслідок розвитку світової економіки та зовнішньоекономічних зв'язків між учасниками ринку, виділити причини банкрутства, притаманні вітчизняній економіці, та спробувати класифікувати ці причини в групи.

Можна виділити певний перелік сучасних причин виникнення банкрутства підприємств, зумовлених світовими тенденціями розвитку економіки, але за кожною причиною слідують певні наслідки, що призводять до погіршення стану або банкрутства та ліквідації його контрагентів, які представлені на рис. 2.

Водночас усі ці фінансово-економічні передумови та наслідки банкрутства

означають не тільки збитки для їхніх власників, кредиторів, партнерів, споживачів, а й погіршують соціальний клімат.

Існують різні способи класифікації явища банкрутства. Зокрема, на підставі причини, що викликає банкрутство, виділяють:

- 1) банкрутство бізнесу (пов'язане з неефективним управлінням підприємством, маркетинговою стратегією або використанням наявних ресурсів);
- 2) банкрутство власника (викликане нестачею у власника інвестиційних ресурсів, необхідних для здійснення розширеного, а іноді й простого відтворення);
- 3) банкрутство виробництва (неконкурентоспроможність продукції);
- 4) так званий «недобросовісний менеджмент» – дії керівництва підприємства, пов'язані зі злісним ухиленням від виконання зобов'язань [12].

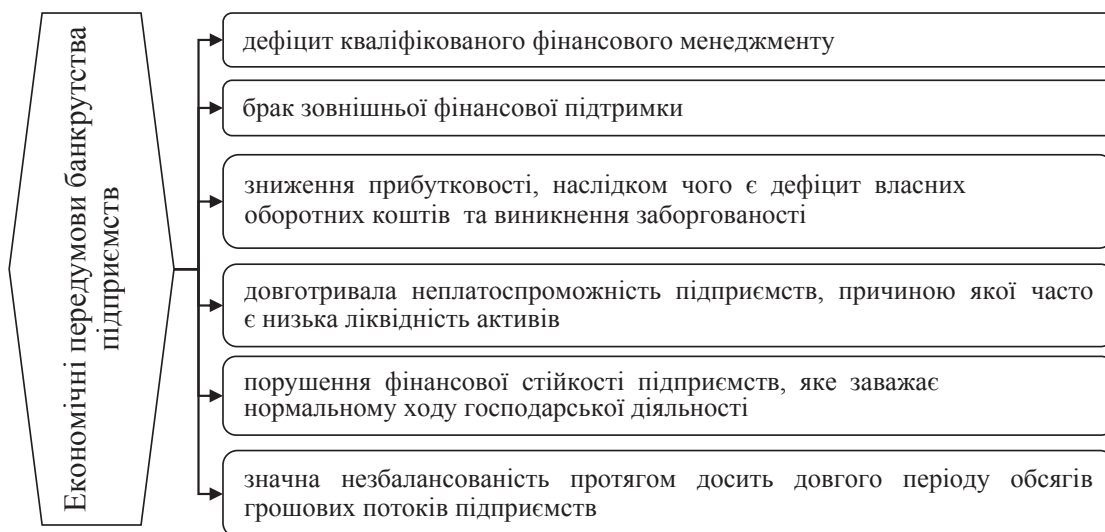

Рис. 1. Економічні передумови банкрутства підприємств [9]

Рис. 2. Сучасні причини та наслідки банкрутства підприємств [8; 9; 14]

- 1) фінансово неспроможне підприємство може стати причиною виникнення серйозних фінансових ризиків для успішно діючих підприємств – його партнерів. Тим самим підприємство приносить шкоду своїм партнерам, а отже, знижується загальний потенціал економічного розвитку держави;
- 2) фінансово неспроможне підприємство ускладнює формування доходної частини державного бюджету та позабюджетних фондів;
- 3) такі підприємства сприяють зниженню загальної норми прибутку на капітал, оскільки неефективно використовують надані їм ресурси в товарній та грошовій формах;
- 4) такі підприємства згортають свою діяльність і сприяють скороченню чисельності робочих місць та кількості зайнятих у суспільному виробництві

Діагностика розвитку кризи на підприємстві являє собою сукупність методів, спрямованих на виявлення негативних показників діяльності, зокрема проблем, що є причинами неблагополучного фінансового стану (табл. 2).

Проаналізувавши напрацювання деяких учених та провівши власні дослідження, погоджую-

чись з авторами [15], ми робимо висновок, що для підприємств, що розвиваються у несприятливих умовах, можна виділити такі дії, які здатні зменшити ризик стати банкрутом:

1) Стратегічне управління в умовах кризи відіграє першорядну роль. В умовах динамічно змінюваного середовища воно є найважливі-

Стадії розвитку кризи на підприємстві [7]

Стадія кризи	Зовнішні прояви
Прихована криза	1. Зниження ефективності діяльності 2. Погіршення показників прибутковості 3. Збільшення тривалості операційного та фінансового циклів 4. Зниження ринкової вартості підприємства 5. Отримання збитків за окремими операціями
Криза платоспроможності	1. Періодичний і все більш тривалий дефіцит грошових коштів 2. Затримка в оплаті поточних платежів 3. Поява простроченої кредиторської заборгованості та непогашених кредитів 4. Оплата економічних санкцій за порушення строків виконання зобов'язань
Банкрутство	1. Неможливість виконання зовнішніх зобов'язань протягом трьох місяців із моменту їх виникнення 2. Звернення до суду кредиторів підприємства 3. Порушення справи про банкрутство з ініціативи підприємства або його кредиторів

шим чинником стійкості й розвитку підприємства. Ефективність стратегії визначається відповідними внутрішніми параметрами підприємства, його становищем на ринку й у зовнішньому середовищі загалом.

2) Управління підприємством в умовах кризи зумовлене швидким реагуванням і здатністю прогнозувати ситуацію, швидко знаходячи ті проблеми, які необхідно розв'язати. Створення спеціальних підрозділів аналітиків дасть керівнику необхідну інформацію для прийняття адекватних фінансово-економічних рішень.

3) Швидкість і якість передачі інформації, розпоряджень впливає на швидкість реагування й упровадження змін на підприємстві.

4) Формування бюджету компанії. Планування витрат і передавання повноважень з управління витратами менеджерам підрозділів дадуть змогу значно знизити загальні витрати підприємства.

5) Зупинка на деякий час або закриття довгострокових інвестиційних проектів.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, банкрутство підприємства – це процес, пов'язаний із питанням, що має ще багато невивчених сторін. Існування великої кількості думок щодо визначення правильного трактування поняття «банкрутство» сприяє виникненню різних методів його діагностики. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що банкрутство має як позитивні, так і негативні наслідки для підприємств, тому доцільно постійно здійснювати моніторинг імовірності банкрутства підприємств, щоб уникнути негативних наслідків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущак Є.М. Удосконалення інституту банкрутства. *Фінанси України*. 2001. № 9. С. 29–37.
2. Базилінська О. Я. *Фінансовий аналіз: теорія і практика*: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2009. 328 с.
3. Бланк И. А. *Основы финансового менеджмента*. Серия «Библиотека финансового менеджера». К.: Ника-Центр, 1999. Вып. 3. 512 с.

4. Брели Р., Майерс С. *Принципы корпоративных финансов*. М.: Олимп-Бизнес, 2007. 2008 с.

5. Голощапов Н. А. *Словарь-справочник аудитора*; под. ред. В.И. Осипова. М.: Экзмен, 1999. 384 с.

6. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-XII, зі змінами та доповненнями.

7. *Фінансовий менеджмент: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів* / В.В. Краснова, М.І. Хромов, Б.О. Жнякін та ін.; за заг. ред. В.В. Красної. Донецьк: ДонНУ, 2013. 463 с.

8. Кругляк А.В., Маник І.В. *Поняття банкрутства в аспекті сучасного розвитку підприємств*. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2012. № 2. С. 153–158.

9. *Звітність підприємств: підручник* / Т.Є. Кучеренко, В.С. Уланчук, О.Г. Шайко. К.: Знання, 2008. 492 с.

10. Ляшенко Г. *Банкрутство в системі державного регулювання*. *Науковий вісник УкрДЛТУ*. 1999. № 10.1. С. 103–108.

11. Пластун О.Л. *Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі*. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2005. № 2. С. 256–261.

12. Рукинов М.В. *Причини и виды банкротства. Проблемы современной экономики*. 2008. № 1(25).

13. Терещенко О.О. *Фінансова санація та банкрутство підприємств*: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2000. 412 с.

14. Троць І.В. *Визначення поняття банкрутства та причини його виникнення у сучасних умовах розвитку*. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2011. № 5. С. 221–228.

15. Ходарева О. *Управління підприємствами в умовах кризи*. *Схід*. 2009. № 3(94).

16. Яблонська А.С. *Діяльність арбітражних керуючих: нормативне регулювання та необхідність законодавчого вдосконалення*. URL: <http://www.minjust.gov.ua/?do=d&did=4793&sid=comments>.

REFERENCES:

1. Andrushchak Is. M. (2001) Improvement of the institution of bankruptcy/ *Finance Of Ukraine*, No. 9. – S. 29-37. (in Ukrainian)

2. Baslica A. J. (2009) Financial analysis: theory and practice: navi. manual. /– K.: CELJE, – 328 p. (in Ukrainian)
3. Blank I. A. (1999) Fundamentals of financial management/ Series “Library of the financial Manager”; Vol. 3 – K.: Nika-Tsentr. – 512 p. (in Ukrainian)
4. Brela R. (2007-2008) Principles of corporate Finance/ Moscow: Olymp-Business. (in Russian)
5. Goloshchapov Na. A. (1999) Dictionary of auditor/ M.: “Askmen”, – 384 p. (in Russian)
6. The law of Ukraine “On restoring debtor's solvency or declaring bankruptcy” від 14.05.1992 No. 2343-XII with changes and additions. (in Ukrainian)
7. Krasnov V. V. (2013) Financial management: textbook. manual. for stud. higher textbook. institutions/ Jnfn, etc.; for zag. the editorship of V. V. Krasnova. – Donetsk: DonNU, – 463 p. (in Ukrainian)
8. Kruglenko, A. V., Manik I. V. (2012) the Concept of bankruptcy in the context of modern development of the enterprises // Bulletin of Chernivtsi trade and economic Institute. Economic science. – №. 2. – S. 153-158. (in Ukrainian)
9. Kucherenko T. (2008) There. Reports of enterprises. [Tutorial] / T-K.: Knowledge, – 492 c. (in Ukrainian)
10. Lyashenko G. (1999) Bankruptcy in the state regulation system// Scientific Herald Ugltu: collection of Sciences.tech. works. – Lviv: Publishing house Ugltu. – No. 10.1. – S. 103-108. (in Ukrainian)
11. E. L. Plastun (2005) definition of the essence of the concept of “bankruptcy” in modern scientific Literature // Bulletin of Zhytomyr state technological University. – No. 2. – S. 256-261. (in Ukrainian)
12. Rusinov N. In. (2008) Causes and types of bankruptcy/ problems of modern Economics. — № 1 (25). (in Russian)
13. Tereshchenko A. A. (2000) Financial reorganization and bankruptcy of the enterprises: textbook. porn. – K. : Izd KNEU, – 412 p. (in Ukrainian)
14. Trots I. V. (2011) Determination of the concept of bankruptcy and its causes in modern conditions of development // Bulletin of Dnipropetrovsk University. – №. 5. – S. 221 to 228. (in Ukrainian)
15. Khodareva A. (2009) Management in the conditions of crisis / East. – May. – № 3 (94). (in Ukrainian)
16. Yablonsky S. A. the Activity of Trustees in bankruptcy: the legal regulation and the need for legislative improvement [Electronic resource] / – Mode of access: <http://www.minjust.gov.ua/?do=d&did=4793&sid=comments> (in Ukrainian)

Rudyka V.I.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance and Credit
Kharkiv Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics

Velykyi Yu.M.

Candidate of Economic Sciences, Professor,
Professor at Department of Finance and Credit
Kharkiv Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics

Zema O.D.

Student of I Course of Higher Education “Master”
Kharkiv Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE CONCEPT OF “BANKRUPTCY”, CAUSES, AND CONSEQUENCES FOR THE ENTERPRISE

In modern market conditions of management in Ukraine, every business can face such a phenomenon as “bankruptcy”. A direct route to bankruptcy is the precarious financial condition of enterprises and insolvency, and existing economic problems of the state level only increase these difficulties. It can be argued that in the vast majority of bankruptcy cases, the incompetent managers are guilty because many of them simply lack experience and knowledge of crisis management. Therefore, the main source of success in weakening and overcoming the crisis is not natural resource abundance, cheap labour or even finance, as a body of knowledge, their competitive use and scientific innovations owned by the company – intellectual capital.

The existence of any organization, there is the probability of occurrence of the crisis, which is determined not only by mistakes in management strategy, insufficient attention to development issues or defeat in the competition but also objective factors such as market fluctuations, periodic upgrading of technology, changes in the organization of production, rapid staff turnover, or external economic conditions, and often political circumstances. A critical variant of the crisis phenomena at the enterprise is bankruptcy.

In the scientific economic and legal literature, there are many interpretations of the term “bankruptcy”.

The article studies the problem of multiple definitions of the term “bankruptcy”. The author’s interpretation of the concept “bankruptcy” is presented. Another own definition of “bankruptcy”: this is the process of recognition

as a result of the analysis of the financial activities of the state to the inability of the company to keep trying out of the financial crisis, accompanied by a judicial decision on the necessity of implementation of the liquidation procedure of the enterprise.

Identified the main reasons for its occurrence, the consequences for individual companies. Considered stages of development of the crisis and ways of levelling the negative impact of the phenomenon of bankruptcy on the activities of economic entities.

Thus, bankruptcy is a process that is associated with a question that has still many unexplored sides. The existence of a large number of views on the correct interpretation of the concept "bankruptcy" contributes to a variety of methods of its diagnostics. From the study, it can be concluded that the bankruptcy has both positive and negative consequences for enterprises. It is therefore advisable to continuously monitor the probability of bankruptcy, to avoid negative consequences.